

Петро СТЕЦЮК

ВПЛИВ АРХЕТИПІВ НА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Нині на розвиток аграрного виробництва в нашій державі дедалі більше впливають динамічні процеси лібералізації міжнародної торгівлі. Набуття членства у Світовій організації торгівлі (СОТ) та узяті Україною при цьому міжнародні зобов'язання більшістю спеціалістів оцінюються негативно. Така оцінка обумовлюється тим, що ці зобов'язання передбачають суттєве скорочення рівня державної фінансової підтримки вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників без ревалентної компенсації за рахунок інших заходів і появи нових можливостей. Крім того, формування нової парадигми державного регулювання розвитку аграрного виробництва відбувається безсистемно і під впливом зовнішніх стандартів, не адекватних існуючому інституціональному оточенню, що не відповідають національним інтересам держави, не враховують ментальність українського народу та історичну еволюцію його національної самосвідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів аграрної політики та державного регулювання аграрного виробництва є предметом наукового пошуку багатьох вітчизняних дослідників. Найбільш вагомими теоретичні та практичні здобутки в цій сфері належать відомим економістам-аграрникам, серед яких варто відмітити роботи В. Андрійчука, О. Бородіної, В. Борисової, П. Гайдуцького, О. Гудзь, С. Дем'яненка, М. Дем'яненка, А. Діброви, С. Кваши, П. Лайка, Ю. Лупенка, В. Месель-Веселяка, О. Могильного, Л. Молдован, Т. Осташко, Б. Пасхавера, П. Саблука, А. Чупіса. У них розглядаються питання теоретичних основ бюджетного фінансування сільського господарства, вибору державних пріоритетів, удосконалення форм і методів підтримки, адаптації зарубіжного досвіду до вітчизняних умов тощо. Однак дотепер практично відсутні наукові розвідки проблеми державного регулювання під кутом зору методології архетипіки, яка нині активно розвивається завдяки зусиллям відомих українських науковців Е. Афоніна, О. Донченка, С. Кримського, Ю. Романенка та інших.

Мета статті — аналіз теоретичних засад та практичних аспектів формування нової філософії державного регулювання аграрного розвитку з позиції методології архетипіки в контексті відродження українського села та забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Результати дослідження. Давні мудреці говорили: «Коли зривають маленьку билинку, здригається весь Всесвіт» маючи на увазі цілісний взаємозв'язок і взаємозалежність між свідомим і підсвідомим у життєдіяльності як самої людини, так і всього суспільства. Порушення гармонії в цьому тандемі, як правило, призводить до непередбачуваних небажаних наслідків.

Нинішній економічний розвиток суспільства відбувався за сценарієм домінування формальних інститутів і розширення регламентації та стандартизації норм економічної

**СТЕЦЮК
Петро,**

доктор економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу кредитування, страхування та фінансів підприємств Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» Національної академії аграрних наук України, м. Київ, Україна.

Анотація: у статті проаналізовано теоретичні засади та практичні аспекти формування нової філософії державного регулювання аграрного виробництва з позиції методології архетипіки в контексті відродження українського села та забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Ключові слова: архетип, державне регулювання, розвиток, аграрний сектор.

УДК 338. 439:82. 09

STETSIUK

Petro

**EFFECT OF
ARCHETYPES ON
STATE'S CONTROL
OVER THE
DEVELOPMENT OF
AGRICULTURE**

Annotation: the theoretical bases and practical aspects of forming a new philosophy of the governmental control over the agrarian production are analysed from the positions of the methodology of archetypes in the context of the revival of Ukrainian villages and the support of a steady development of rural territories.

Keywords:
*archetypes,
governmental control,
development, agrarian
sector.*

поведінки. Наслідком такої траєкторії розвитку стала суттєва диференціація рівня життя між окремими регіонами, державами і сферами зайнятості, погіршення стану зовнішнього природного середовища життєдіяльності людини.

Наукове усвідомлення неприйнятності такого сценарію обумовило необхідність пошуку нових концептуальних засад зміни його траєкторії. Це, на нашу думку, стало однією з причин підвищення привабливості та посилення уваги науковців і практиків до теорії архетипів К. Г. Юнга, яка сьогодні інтенсивно розвивається, набуває нових модифікацій та широко використовується у практиці державного регулювання економіки різних країн.

Сучасне державне управління, конститутивним атрибутом якого є державне регулювання, все ширше використовує нові психологічні прийоми впливу, які відповідають архетипам латентних структур психіки людини і дозволяють задіяти колективний та індивідуальний досвід окремих соціальних груп для гармонізації суспільних й особистих інтересів у процесі економічної діяльності.

Однак нинішня практика державного регулювання економічного розвитку аграрного виробництва та сільських територій України є ще далекою від усвідомлення важливості забезпечення їх психоемоційної привабливості та необхідності збереження українського села як витoku національної самосвідомості та берегині національної духовності.

Нині головним інструментом реалізації державної аграрної політики є податково-бюджетне регулювання та фінансова підтримка розвитку сільськогосподарського виробництва і сільських територій. Такий підхід пов'язується з тим, що фінансова складова має домінуюче значення в системі ресурсного забезпечення аграрного виробництва.

Аналіз показує, що в процесі ринкових трансформацій у цій сфері аграрна економіка зазнала відчутних втрат. У перше десятиліття ринкових реформ відбувалося постійне скорочення обсягів власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств і погіршення умов доступу до зовнішніх джерел їх формування. Подальші позитивні зміни не забезпечили повної компенсації негативних наслідків цих процесів. За різними оцінками для забезпечення виробничого процесу, адекватного сучасному виробничому потенціалу сільського господарства, перманентний дефіцит оборотних коштів у рослинництві становить 45—60 млрд. грн., а в тваринництві — 40—45 млрд. грн. Для гарантування розширеного відтворення на мінімально прийнятному рівні обсяги інвестиційної діяльності в аграрному секторі в найближчі 5 років повинні досягти 150—240 млрд. грн. Три чверті з них не мають реальної фінансової платформи.

Доходи від реалізації продукції виробництва — базова основа формування власних фінансових ресурсів. З початку нового століття помітною стала тенденція зростання валової доданої вартості, створюваної в аграрному виробництві. За 2001—2010 рр. її розмір зріс у 2,7 рази і становив майже 80 млрд. грн. (у поточних цінах). Якісне наповнення цього зростання не є адекватним

фінансовим потребам аграрного сектору. По-перше, його темпи значно нижчі, ніж у цілому по економіці держави внаслідок чого частка сектору за вказаний період знизилась з 16,3 до 8,2 %. По-друге, майже дві третини валової доданої вартості припадає на господарства населення, фінансові ресурси яких слабо залучені в фінансово-кредитну систему держави.

У 2010 р. 62,2 % сільськогосподарських підприємств мали виручку від реалізації продукції та послуг в обсягах, що не перевищують 5 млн. грн. При цьому рентабельність сільськогосподарського виробництва для цієї групи підприємств коливається від -5,9% до +16,9%, а її середньозважене значення становить близько 8 %. На їх частку припадає лише 13,9 % від загального обсягу реалізації продукції. Це свідчить про низький фінансово-інвестиційний потенціал більшості підприємств аграрного сектора і непривабливість їх для кредиторів та інституційних інвесторів.

Позитивну динаміку державна підтримка аграрного сектора економіки набула лише в 2000 р. Це дозволило подолати рубіж консолідованої беззбитковості сільськогосподарського виробництва. Однак бюджетне фінансування сільського господарства стало всього лише компенсатором збитків, але не платформою для економічного зростання. У 2010 р. були збитковими 30,7 % сільськогосподарських підприємств, а загальна сума їх негативного фінансового результату становила 5,2 млрд. грн.

Постійне зростання обсягів бюджетного фінансування спостерігалось до 2008 р., коли Україна набула статусу члена Світової організації торгівлі. У цьому році держава різними каналами виділила агропромислому комплексу 11,2 млрд. грн. Міжнародні зобов'язання у зв'язку з вступом до СОТ змусили український уряд скоротити обсяг державної підтримки аграрного сектора в 2009 і 2010 роках до 8,2 млрд. грн. На 2011 рік заплановано підвищення обсягів цього джерела фінансування до 17,2 млрд. грн.

Україна значно відстає за обсягами державної підтримки у порівнянні з сусідніми країнами: з Європейським Союзом — більш ніж у 21 рази, Чехією — 20,0, Латвією — 7,7, Російською Федерацією — 2,4 рази.

Державна підтримка аграрного виробництва в Україні має певну специфіку, яка негативно проявилася після вступу до СОТ. Тривалий час пільгове оподаткування мало домінуюче значення в структурі бюджетного фінансування. За розрахунками фахівців у 2007—2010 рр. фіксований сільськогосподарський податок дозволив підприємствам галузі знизити щорічне податкове навантаження на 2,4—2,8 млрд. грн., а в 2011 році — 3,1 млрд. грн. Акумуляція податку на додану вартість дозволила українським сільгосппідприємствам збільшити обсяг додаткових фінансових ресурсів з 5,7 млрд. грн. в 2007 р. до 13,6 млрд. грн. у 2010 р.

Аналіз літературних джерел показує, що нині значна частина авторів розуміє під державним регулюванням систему економічних, фінансових, юридично-правових, організаційних і соціальних заходів, здійснюваних державою для ефективного і стабільного розвитку сільськогосподарського виробництва та повного забезпечення населення якісним продовольством за прийнятними ринковими цінами [1].

О. Зінченко вважає, що державне регулювання аграрного сектора можна розглядати як систему заходів впливу на нього з метою створення оптимальних умов розвитку. Часто державне регулювання сільського господарства ототожнюють з його підтримкою. Проте це не одне й те саме, оскільки регулювання може бути спрямоване не тільки на збільшення виробництва, а і на його обмеження [2].

При цьому основними формами впливу держави на соціально-економічний розвиток країни вважають бюджетно-податкову, кредитно-грошову, адміністративно-

економічну і цінову політику [3]. Л. Швайка зазначає, що економічна політика держави реалізується у формі антициклічної (антикризової), структурної, інвестиційної, амортизаційної, науково-технічної, цінової, фінансової, зовнішньоекономічної, соціальної, екологічної та регіональної політики [4]. Ще одна позиція зводиться до інтерпретації цього аспекту через бюджетно-податкову, грошово-кредитну, митну та цінову політику [5].

Як бачимо, серед механізмів та інструментів відсутні ті елементи, які б асоціювалися з архетипами К. Г. Юнга та спираліся б на універсальні ідеї сприйняття, мислення, переживання, первинні уявлення про світ і життя. Не йдеться про включення їх як декларацій до нормативної бази державного регулювання аграрного розвитку. Маємо на увазі імплантацію постулатів архетипіки в механізми реалізації державної аграрної політики. З цих позицій варто звернути увагу на певний історичний досвід.

Нині практично всі західні країни у відносинах сільського господарства з іншими галузями, у його регулюванні та стимулюванні розвитку проводять відкриту політику аграрного протекціонізму. Більш того, успіхи сільського господарства країн Західної Європи, США, Канади, Японії та Китаю завдячують не стільки розвитку ринкових відносин у цих країнах, скільки обмеженню прагматичних чинників та дій ринкових механізмів саморегулювання з використанням зовнішніх важелів впливу. Це державна підтримка сільського господарства через дотації, ціни, квоти, кредитну й податкову політику тощо. При цьому важливим компонентом композиції аграрної політики виступає врахування місцевих традицій, ментальності, національних звичаїв не лише населення певної території, а й окремих народностей та етнічних груп, що на ній проживають.

Сьогодні в аграрній політиці провідних країн світу домінує концепція сталого розвитку, яка має на меті забезпечення гармонізації між виробництвом, людиною і природним оточенням, збереження природних ландшафтів для майбутніх поколінь. Тобто, досягнення такого стану сільських територій, який забезпечував би психоемоційний комфорт не лише тим, хто на них проживає, але й суспільству в цілому у різних формах його прояву.

Особливостями нинішньої системи державного регулювання аграрного ринку у провідних країнах світу є посилення економічної ролі держави в системі забезпечення його функціонування та протекціонізму щодо національного сільськогосподарського виробника. При цьому відкрито ігнорується виконання міжнародних зобов'язань, зокрема вимог СОТ щодо зниження підтримки аграрного виробництва. На забезпечення соціальних інтересів певних груп населення спрямовується державне сприяння розширенню ємності національного аграрного ринку і стимулювання експорту аграрної продукції на світовий ринок.

Акцентування на фінансових аспектах розвитку вітчизняного аграрного виробництва довгий час залишало поза увагою державної політики соціальні проблеми українського села. За два десятиліття економічних реформ відбулося значне скорочення і старіння сільського населення, сукупні доходи селян скоротилися до найнижчого рівня, з мапи України зникли сотні українських сіл.

Погіршення демографічної ситуації призвело до обезлюднення сіл, а ріст безробіття викликав активну міграцію, переважно молодих людей, у міста та за кордон. Руйнація матеріально-технічних факторів аграрного виробництва суттєво вплинула на зміну психології сучасних мешканців села, призвела до бідності й жебрацтва. Сільські традиції губляться, дедалі рідше чути на селі українську пісню, забуваються народні свята, спостерігається прагнення сучасної сільської молоді до інтеграції та глобалізації.

Набувають поширення нові погляди селян на землю. Раніше селянин завжди мріяв мати землю. Це була благодійна мрія. Сьогодні селяни отримали землю у власність, та не всі прагнуть на ній працювати. Багато власників земельних паїв фізично не в змозі працювати на землі, вирощувати врожай. Це здебільшого люди похилого віку. Нині земля стає товаром, має ринкову ціну. За цих обставин багато власників розраховує мати від землі не продукцію та врожаї, а зиск за її товарність. Уже діє велика когорта так званих посередників-лихварів, які за безцінь скуповують паї у селян. Отже, земля трансформується з основного засобу виробництва селянства у засіб накопичення капіталу, що не притаманно глибинному іконічному образу українського селянина.

Нині в Україні відбувається процес концентрації сільськогосподарських угідь і створення «нових латифундій», який у своїй основі суперечить селянській ментальності. Те, що стало його підґрунтям, не відповідає сучасним уявленням про цивілізований розвиток аграрної економіки.

Значна частина західних науковців та практиків у сфері аграрної політики сповідує думку про те, що приватна власність на землю виступає перешкодою на шляху до прогресу, а тому не може бути концептуальною основою аграрного розвитку. З цих позицій деіндустріалізація сільськогосподарського виробництва, а затим розтягування майна та землі великих колективних сільськогосподарських підприємств у пострадянських країнах є незрозумілими для багатьох колег у Німеччині та Польщі.

Відомо, що свого часу К. Маркс радив російським марксистам орієнтувати економічний розвиток Росії на ідеологію сільської общини. З позиції архетипіки К. Г. Юнга найбільш вдалою була аграрна реформа Петра Столипіна. Вона дала суттєві позитивні результати як в економічному (зростання обсягів сільськогосподарського виробництва), так і в соціальному (вирішення проблеми зайнятості та зростання доходів сільських сімей) плані, однак згодом, після трагічної загибелі її автора, втратила позитивну динаміку.

Суттєво впливають на формування концептуальних підходів до державного регулювання аграрного ринку України міжнародні зобов'язання, узяті під час вступу до Світової організації торгівлі. Правила цієї міжнародної організації встановлюють певні стандарти (стереотипи) економічної поведінки держави і, в першу чергу, в таких сферах, як підтримка національного товаровиробника та зняття обмежень щодо проникнення на внутрішній ринок товарів із-за географічних та економічних кордонів. При цьому відкритість поширюється не лише на самі товари, але й на зміну звичок, колективної поведінки, механізми формування певних стереотипів та уподобань. Досить часто таке зовнішнє проникнення суперечить національним традиціям та звичаям, сталим універсальним моделям несвідомої психічної активності, які спонтанно визначають людське мислення і поведінку, тобто архетипам нації. Практика показала, що американська модель поведінки, наприклад, важко сприймається людьми із слов'янською ментальністю, а її примусове нав'язування призводить до глибоких наслідків.

До декларованої мети СОТ — гармонізації міжнародної торгівлі — за роки існування цієї організації людство так і не наблизилося. Не було знайдено оптимального вирішення аграрних проблем таким чином, щоб це задовольнило інтереси як розвинених країн, так і країн, що розвиваються (до яких належить Україна).

Проведений аналіз приводить до висновку, що нинішнім архітекторам аграрної політики необхідно скористатися власним позитивним історичним досвідом щодо використання потужного потенціалу методології архетипіки у сфері державного управління з урахуванням нових соціальних, економічних та політичних реалій.

Література:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. — 2-е вид. — К., 2002. — 594 с.
2. Зинченко А. П. Аграрная политика : учеб. пособие // А. П. Зинченко, В. И. Назаренко, В. В. Шайкин и др. — М., 2004. — С. 82—83.
3. Дідківська П. А. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / П. А. Дідківська. — 2-е вид. — К., 2002. — С. 35.
4. Швайка П. А. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / П. А. Швайка. — К., 2006. — С. 41.
5. Михасюк І. Державне регулювання економіки : підручник / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка та ін. — 2-е вид. — К., 2000. — С. 24.
6. Дмитриченко Л. И. Государственное регулирование экономики: методология и теория / Л. И. Дмитриченко. — Донецк, 2001. — С. 50—51.